

Slovenski obrtnik

V Celji, dné 5. junija 1893. leta.

Zgodovina obrtnijskih zadrug.

Če beró navadni rokodelci besedo „obrnjske zadruge“, umeli je morebiti ne bodo. Če pa starejšim rokodelcem povem, da ta beseda znači „cehe“, rokodelske cehe ali cunfte (Zünfte), pa nas bodo lažje razumeli. Vendar se jim bode dozdevalo, kakor bi jih bil opomnil na nekaj, kar je bilo a ni več. —

Človek si želi družbe. Tudi rokodelcec je od nekaj živel rad v družbi, zlasti je pa o delopustu, ko se je odpočil od dela, rad zahajal v družbo, in sicer v tako, kjer je našel „svojo gliho,“ kakor po domače rečemo. V starih časih pa ni bilo gostilnic. Prve krčme so bile le prenočišča (Herbergen — od tod beseda „érpérge“), za potujoče rokodelce. V take krčme začeli so zahajati tudi rokodelci domačega mesta. Tukaj so se posvetovali o svojem stanu, svojih nadlogah in težavah. Izprevideli so koj, da bode za splošni stan veliko bolje, ako se združijo, ako si napravijo zadrugo s posebnimi pravili, po katerih se morajo vsi ravnati. Take zadruge (Genossenschaften) so takrat imenovali „cehe“ (Ta beseda je v slovenskih jezikih običajna, pa je menda nemška „die Zeche“ in pomenja tudi jed in pijačo v krčmi). Nemci so rekli pa svojim cehom tudi „Zunft“ in „Innung“.

O prvih cehih in sicer o pekovskih je govor že v 12. stoletji. V srednjem veku so bili najimenitnejši cehi stavbarske zadruge (Bauhütten); v teh so bili združeni mojstri in pomočniki zidarskega in kamenarskega stanú. Te zadruge so postavile kaj lepe cerkve; njih lepoti se še danes čudimo, rekoč: „Kaj izdá združena moč!“ Imenitne so bile v srednjem veku tudi zadruge orožarjev, zlatarjev, malarjev in drugih. Od mizarjskih zadrug so se nam ohranile do današnjih časov kaj okusne mize in drugo pohištvo. Navdajal je rokodelce v prejšnjih stoletjih nekaj ponos in poganjanje. Pri svojih shodih so imele cehovske družbe posebne običaje, ki so se napisali in se ohranili do sedanjih dni. O pravilih takratnih

zadrug piše dr. Gršak v knjižici „Slovenski Štajer“ tako-le:

„Uzrok cehov je bil od začetka drugi kakor pozneje. Od začetka so se rokodelska društva, cehovi, posebno zato izcimila, da so se branili vsi skupaj lažje proti velikim pravicam mest (namreč velikih mest). Mesta so bila bolj obrajšana, kakor pa dežele; imela so veliko večje pravice. Rokodelci po deželi so se torej zedinili, da so si v društvu zagotovili zaslužek, pa tudi, da so pazili na poštenost eden drugega, tako, da je društvo neoskrunjeno stalo na svetu. Cehi v večjih mestih so pa skrbeli v drugih obzirih za svoje družabnike, to je, rokodelce istega stanú. Pozneje pa se je vlada nekoliko polastila teh samostalnih društev; začela se je koj mešati v njihove posle; rekla jim je, da bo že ona skrbela ali nadzorovala društveni razvitek. Na ta način je nekoliko na-se potegnila društveno življenje; brez vlade potem taka društva niso smela niti mogla obstati. Vlada je pa tudi take postave dajala, da je zadrževala ves njih razvitek. Po teh postavah gre samo mojstru pravica, izdelovati tiste rokodelske pridelke, in sicer le take vrste, katera je temu društvu odločena, postavim: Samo ta mojster ima pravico klobuke delati v vsem okraji. Vsi mojstri ene vrste, post. vsi klobučarji so združeni v eno društvo, ki se imenuje ceh. Volijo si po cehovskih pravilih sami svojega ravnatelja, tudi si sami pravila izdajajo o manj važnih stvareh, in vladajo v vseh zadevah, ki se tičejo tega ceha; pazijo na pošteno obnašanje društvenikov in na delo vsega ceha; vendar ne sme nobeden društvenik izdelke drugega društvenika grditi, tudi kupcev mu ne odvrčati; nobeden mojster tudi ne sme drugih delavcev jemati k sebi, kakor le take, ki so se v cehu izučili; tudi več jih ne sme imeti, kakor mu je od ceha dovoljeno. — Kdor se hoče lotiti cehovskega rokodelstva, mora biti zakonskega rodú, mora delati predpisani čas kot učenec, potem pa kot pomagač. Pomagači pa morajo tudi svoj čas potovati po svetu, da vidijo, kako se dela tudi zunaj na širokem svetu; na zadnje

pa morajo še izdelati mojstersko delo, s katerim je ceh zadovoljen. Včasih je tudi treba, bi rekel, državnega izpita, potem še le lahko postane mojster; večkrat mora čakati, dokler je kje kako mojstersko mesto izprazneno, ali dokler si ne more priskrbeti kos zemlje, s katero je mojsterska pravica zvezana. Večidel je tudi le meščanom bilo rokodelstvo dovoljeno; na deželi je bilo jako zavezano, tako, da postavim prebivalci več krajev so bili prisiljeni svoje klobuke le pri odkazanem klobučarji, svoje skledе in lonce le pri označenem lončarji kupovati in svoje žito le v odločenem mlinu mleti, itd. Vlada je pa tudi za to skrbela, da so se vsi rokodelski pridelki prodavali le po odločeni ceni, tako, da po vladini misli ljudstvo ni predrago kupovati moralo, pa tudi, da mojster ni imel zgage. — Iz tega se koj razvidi, da so imeli ti cehi nekaj dobrega v sebi. Kakor pri vseh stvareh, tako se je pa cehov sčasoma poprijela marsikaka nepotrebna navada. Vsak ceh n. pr. imel je svoje bardero ali zastavo. To je bilo sicer n. pr. pri procesijah lepo videti, kako so se stanovi pod eno cehovsko zastavo družili, a imeli so kaj veliko ceremonij pri sprijemanju učencev, pri njih oproščenju (Freisprechen), ali veliko smešnega so uganjali s tistim, ki je slabo blago tržil, ali z rokodelcem, ki se jim je vsiljeval. Od tod izraz nemški „in s Handwerk fuschen“. Naprava se je vendar, da si ni bila slaba, postarala, ljudje so se je bili naveličali. Nekateri so tudi menili, da je rokodelstvo v 19. stoletju zavoljo cehov pešati jelo, ko niso preudarili, da so temu največ stroji in tovarne krive. Zato so opustili mojstri skoro od kraja svoje cehe; le tisti so se jih držali še, kateri so s kakim večjim premoženjem razpolagali, v Ljubljani n. pr. je imel in ima pekovski ceh precej imovine — in to je peke še družilo. Ravno tako kovače v Kamniku. Star ceh je bil pri puškarjih v Borovljah. V Krškem je bil star ceh ali bratovščina krojaških mojstrov in pomočnikov. Še je ohranjen zapisnik pravic in navad te bratovščine. Iz tega zapisnika je razvidno, da je ceh obstal že l. 1399. Njegove pravice, katere so jim potrjevali razni vladarji avstrijski, so bile v tem, da so samo udje te bratovščine smeli izvrševati to rokodelstvo v Krškem in še precej daleč na okrog v okolici. V tem zapisniku so obširno opisane navade in dolžnosti krojačev, ki so imeli svoje altarje v cerkvah, ki so za sveče zlagali vosek, pobirali za svojo kaso („lot-lade“) nekaj denarja itd. Krški krojači so v ta svoj nemški zapisnik od leta 1399 in nekako do leta 1730

zapisovali imena živih in umrlih krojačev, zapisovali vsako letno izvolitev novega blagajnika (cehmajstra) ali prošta; zapisovali, kdaj se je novi pomočnik izučil ali učenja oprostil. Prav zanimiv je ta zapisnik, ki ima sledeči napis:

Register.

Einer Ehrsamten Bruderschaft des Schneider Handwerch zu Gurgkgfeldt, alt abschriften irer Brieffiichen Vekhunden, Löblichen gebrauch vund Herkomen So zu Lob vud Ehr der Hochgelobten Jungfrawen Maria ires Altars in S. Jochans Khirchen alhie zu Gurgkgfeldt angefangen worden Nach geschri (je raztrgano, menda nachgeschriben) vnsers ainigen Heyllandts vnd Seeligmachers Geburde im 1399 Jar.

Obširnejše je o njem poročilo pisatelja v „Kresu“ leta 1885.

Permanentni obrtni odsek državnega zbora.

Obrtni odsek imel je 30. maja tretjo sejo, pri kateri se je pokazalo, da bode enketa obširnejša, kakor se je mislilo. Nižjeavstrijski poslanci so vsled zadnjič storjenega sklepa nasvetovali, da naj se zasliši 36 dunajskih zadrug in društev, po troje drugih družb na Dunaju, ki obsejajo celo državo. Ali že ta dan je poročal poslanec Exner, da se je oglasila še zadruga tukajšnjih optikov proseč, da pošlje k nameravani enketi lastnega pooblaščenca. Ravno tako je poslanec Neuber predlagal, da naj se povabi k enketi tudi društvo „Wiener-Kaufmännischer-Verein“. Dalje nasvetoval je poslanec Pernerstorfer, da naj se zasliši še društvo „Verband der genossenschaftlichen Krankenkassen in Wien“, in dr. Ebenhoch je dostavljal še zadrugo dunajskih dimnikarjev kot zastopnico vseh avstrijskih dimnikarjev. Vsi ti predlogi so bili sprejeti; namesto 39 dunajskih društev in zadrug se jih bode toraj zaslišalo 44.

Pri razgovoru, kdaj naj se prične in kako naj se vrši enketa, nasvetoval je Exner, da naj se nekatere dunajske zadruge in društva zaslišijo že v torek 6. junija. Poslanec Bärnreither je priporočal, da naj se vabijo in zaslišujejo po raznih skupinah, dr. Lueger pa je predlagal, da naj bodo obravnave javne in pristopne vsem povabljenim strokovnjakom, kateri naj bi imeli pravico, dejansko popravljati izreke svojih tovarišev. Wiedersperg šel je še dalje in je predlagal, da naj imajo povabljeni strokovnjaki pravico, sploh segati v razpravo in zavračati govornike. Ali poslanec Adamek se je protivil temu predlogu, češ, da bi potem dotičnih razprav ne

bilo konec. Pernerstorffer je želel, da naj bi se zastopniki raznih obrtov sočasno povabili iz vseh dežel in kronovin, ali Bärnreither mu je ugovarjal, da je to splošno nemogoče, in da se zlasti v pričetku to ne more lahko zgoditi; pač pa je priznaval opravičenost Pernerstorfferjevega predloga in se nanj oziral z nasvetovanim dostavkom, da naj se pri vabilih kolikor mogoče ozira na sočasno zaslišanje obrtnih skupin.

Pri tej priliki razpravljalo se je pa tudi vprašanje glede jezika, v katerem naj odgovarjajo strokovnjaki na stavljena jim vprašanja. Soglasno je obveljalo načelo, da sme vsak strokovnjak govoriti v materinem jeziku, ker bi se sicer utegnulo zgoditi, da bi najbolj skušeni in podučeni strokovnjaki zaradi neznanja nemškega jezika ne mogli biti izvoljeni. Ob enem je bilo sklenjeno, da se to nemškimi zadrugam in društvom objavi že v dotičnem vabilu. Da bodo pa nemški poslanci vedeli, kaj dotični strokovnjak odgovarja, bilo je sklenjeno, da imajo dotičnega jezika zmožni poslanci v odseku takoj pretolmачiti njihove odgovore.

Poslanec Wiedersperg nasvetoval je pa tudi še to, da naj odsek pri državnozbornem stenografičnem vodstvu naroči preskrbeti stenografe, kateri bodo mogli dotične češke, poljske, slovenske, rusinske, italijanske in hrvatske govore tudi izvirno stenografovati. Ako sedanji stenografi tega ne morejo, skrbeli bodo poslanci dotičnih narodov, da jim preskrbe dotičnih jezikov zmožnih stenografov. Temu se je pa odločno upiral poslanec Exner, češ, da se je to večkrat tudi že v zbornici zahtevalo, da pa večina temu ni pritrčila in da odsek nima pravice vpeljevati katerih novotarij. Pri glasovanju ostal je Wiederspergov predlog v manjšini, ker so zanj glasovali le poljski, češki, slovenski in rusinski zastopniki.

Drobtine.

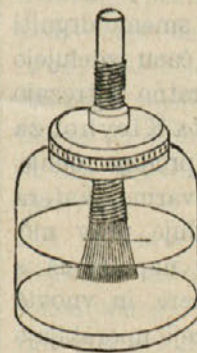
(Velik obrtnijski shod) so imeli zastopniki zvez obrtnih zadrug v Gradci prejšnji teden. Posvetovali so se o vprašanjih, o katerih se bode posvetoval tudi stalni obrtni odsek državnega zbora na Dunaji. Pri pozivu k udeležbi na shod so pa poudarjali, da shod ne bode politična demonstracija, in vendar so vabili le nemške zadružne zveze! Zakaj še slovenskih obrtnikov ne vabite?!

(Obisk obrtnih šol.) Na graški obrtni šoli je letos 225 učencev na stavbinskem oddelku, 59 v umetnostnem oddelku; na šolah za čipke in

vezenje jih je, in sicer v Čepovanu 33, v Bovcu 42 (obe na Goriškem), v Idriji 46, v Ljubljani 33 in na dol. Otlici (Goriško) 31 učenk; na obrtni šoli v Ljubljani za lesni obrt 56, v Borovljah (za puškarje) 26 in na rokodelski šoli v Celovcu 60 učencev. Več strokovnih obrtnih šol pa za Slovence ni, še v teh je v Gradci in Celovci le nemški učni jezik.

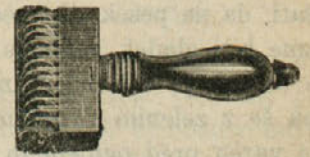
(Vzorne obrtovalnice) na Slovenskem so bile v preteklem letu po poročilu c. kr. obrtnega nadzornika dr. V. Pogačnika sledeče: Lesna brusilnica bratov Kranc v Libojah (Lieboch), tovarna za žvepleno kislino v Celji, tovarna kemijskih izdelkov v Hrastniku, katoliška tiskarna v Ljubljani.

(Priprava za gumiranje) — Gummir-Apparat. Tvrška Schwanhäuser na Dunaji, I. Johannesgasse

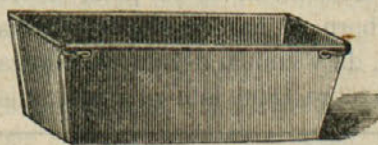

2, ki ima v svoji zalogi zlasti za pisarne pripravne predmete, spravila je v kupčijo jako prilično pripravo za rabo arabskega gumija. V steklenem aparatu je gumi (že raztopljen) in čopič s pokrovom. Čopič je nastavljen na koncu kovinskega vijaka, ki je z enakim pokrovom v zvezi. Prednosti tega aparata so, da ni treba čopiča pregloboko v tekočino vtikati, da se čopič steklenice ne prime, da strjeni gumi ne zamaši vratu stekleničinega in da se s čopičem miza ne zamaže. Vsa priprava stane 45 kr.

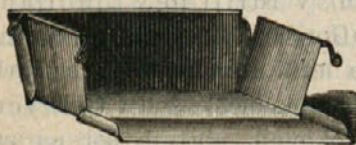
(Novo rezilo za rezance.) Z nožem rezati nudeljne ali rezance, gre kuharicam precej počasno, in vrh tega še niso rezanci enakomerno zrezani. Hitrejše bi to šlo s pripravo, katero kaže ta slika. Tukaj je 15 malih kolesc med železnima obodoma nad katerima je ročnik. Polagoma se na testo s tem rezilnikom pritiska. Nam se vendar prvi poskus ni obnesel, morebiti radi tega ne, ker niso kolesca nabrušena. Ta priprava stane našega denarja s pošto vred 1 krono 75 vinarjev. Dobiva se pri E. Cohn, Berlin S. U., Leipzigerstr. 88.

(Kalupi za piškote.) Od iste firme v Berlinu, katera nam je poslala pripravo za rezanje

nudeljnov, dobili smo tudi nove kalupe (modelne), v katerih se pečejo piškoti in suhor

(dvopeka Zwieback). Kakošni so ti kalupi to kažejo slike. Prednost teh novih kalupov je ta, da

se stranske stene odpro in torej pekarije lahko nepoškodovane ven vzamejo. Tudi so narejeni iz take železne ploče, katerih se rja ne prime. En komad velja 2 kroni našega denarja.

(Impregnirane brisalke.) Prah brišemo v naših stanovanjih na jako nepopolen način. S suhimi cunjami oplazimo našo opravo, potem pa cunjo pri kakem oknu ali pa kje drugod zopet otresemo. Velik del prahu pride pri odprtem oknu nazaj in se vnovič vleže po sobi, tako, da je bilo delo večinoma zastonj. Z mokrimi cunjami bi se stvar bolje vršila, a po opravi ne smemo drgniti mokrih brisalk. Zato pa v novejšem času izdelujejo impregnirane brisalke, ki izvrstno ustrezajo svojemu namenu. Tovarna Roberta Kleyhonza na Dunaji (XIII/2, Ameisengasse) prodaja cunje, ki so napojene z neko smolnato tvarino, katera povzame ves prah, opravi ne škoduje prav nič. Če je taka brisalka uže preveč napolnjena s prahom, se vrne tovarni, ki jo izpere in vnovič impregnira. Dunajski dvorni muzeji uporabljajo samo take brisače.

(Lesena poslopja in strehe prevleci s cementom!) Dosedaj so se lesene stvari malokdaj prevlekle s cementom, ker se je občno mislilo, da se cement lesa ne prime. Ta misel je pa napačna, samo da je treba prav ravnati. Vzemi jeden del cementa, dva dela prav drobnega peska, jeden del iztisnjene sirne snovi iz svežega mleka in pa $\frac{3}{4}$ dela pinjenega mleka in to zmešaj. Tega pa smeš napraviti le toliko, kolikor porabiš v pol ure. Ko rabiš to zmes, jo moraš vedno mešati, da se pesek ne vsede na dno. Les, ki ne sme biti gladek, najbolje če je zažgan, prevleči s to zmesjo s čopičem in sicer dvakrat, naposled pa še z zelenim firnežem. Tako prevlečeni les je varen pred ognjem in vremenske nezgode ga ne poškodujejo.

(Kranjski deželni zbor je ob obrtnih šolah) sklenil: 1.) Dež. zbor jemlje hvaležno in radostno na znanje, da misli vis. vlada obrtni pouk razširiti na pouk v kovinskem, pletarskem in lončarskem obrtu ter želi, da bi se ta pouk skoro otvoril. 2.) Dež. odboru se naroča, naj se iz nova obrne do vis. vlade, da v zmislu deželnozbornskega sklepa z dne 31. oktobra 1890. leta za nadziranje

obrotnih nadaljevalnih šol na Kranjskem imenuje zgolj take nadzornike, ki so strokovnjaki in popolnoma poznajo deželne razmere ter so do cela večši obema deželnima jezikoma. 3.) Dež. odbor naj v prihodnjem sestanku poroča dež. zastopu, kakšni so uspehi poučevanja v krojaško-obrtni šoli gosp. Matije Kunca in ali bi kazalo v prihodnjem letu zopet ustaviti podpore za učence rečene šole.

(Spričevala obrtnih nadaljevalnih šol) bi morala po postavi imeti več veljave, kakor jih imajo. Toliko se je učnim odborom in voditeljem teh šol posrečilo doseči, da morajo učenci rokodelski in trgovski v te šole hoditi, ker je to v zmislu obrtne postave. A da bi se pridno učili in lepo vědli, to je težko doseči, ker spričevala obrtnih nadaljevalnih šol nimajo prave veljave, niti postavne niti praktične. In to vedó ti učenci! Naj bi ta spričevala imela vsaj približno toliko veljave, kakor učna spričevala mojstrov! Naj bi vsaj odločevala v tistih slučajih, kó se n. pr. zadruga brani potrditi mojstrovo spričevalo, kakor se je n. pr. v K. zgodilo. Mojster je dal učencu svedočbo, občina ga je tudi potrdila, a zadruga ne, ker se učenec ni še učil postavni čas.

(Nov trnjek.) V Ameriki so izumili nov trnjek za velike ribe, sulce itd., za katere sedaj ribiči vzamejo male ribice ali žabice. Uboga živalica je živa prebodena; vsled bolečin se meče v vodi sem ter tja, s tem pa vzbudi pozornost velike ribe, katero hočejo vjeti. Amerikanec H. J. Welch pa dene ribico v stekleno cev, krog katere so privezani trije trnjeki. Ribica ostane brez muk živa v cevi in velika riba, katero love, vidi svoj plen še celo povečan, ker tiči v okrogli cevi. Zažene se vanj in vjame v trnjek. Ribico vabnico malokdaj požre, ker se poprej zamota v trnjek, tako da je jedna ribica lahko za več slučajev.

(Delo žepne ure.) Navadna žepna ura nihne vsako uro 18000krat s svojim nihalom, tedaj na leto 150 milijonkrat. Jedna točka nihala napravi pri svojem gibanju sem in tja vsak dan skoraj 10 kilometrov dolgo pot ali približno 60 ur hoda. Glede moči, katero potrebuje ura za svoj tek, se lahko zračuna, da bi jedna konjska sila zamogla 270 milijonov ur gnati jeden dan in jedno noč. Ker gotovo ni toliko žepnih ur na vsem svetu v porabi, se lahko reče, da bi jeden konj mogel goniti vse žepne ure naše zemlje.